

Irene Rožman Pišek govori zbranim v gostilni Hudoklin v Velikih Brusnicah (foto: Zora Slivnik Pavlin, 11. 11. 2022).

Vrhkletna hiša v Gorenjem Suhadolu (foto: Zora Slivnik Pavlin, 11. 11. 2022).

S KRANJSKE NA ŠTAJERSKO IN NAZAJ Rajža ob podelitvi Murkove nagrade na martinovo 2022

Rajža je 11. novembra 2022, ob priložnosti svečane podelitve Murkove nagrade, Murkovih priznanj in Murkovih listin, nosila poveden naslov, ki opiše mojo življenjsko in raziskovalno pot – S Kranjske na Štajersko in nazaj. Rajžo smo začeli na Kranjskem, natančneje v župniji Velike Brusnice, katere prebivalci so me kot raziskovalko gostili celih 18 let!

Kot gosti presenečenja so pri ekskurziji sodelovali še naša kolegica, etnologinja Marinka Dražumerič, domačin iz Gabrja, sicer novinar pri časopisu *Dolenjski list*, Martin Luzar, in Marko Kragelj, ki je v istoimenski vasi pri starih starših preživljal svoje šolske počitnice.

Pot smo začeli pri gostilni Hudoklin; pred njo sva z Marinko Dražumerič pričakali udeležence in udeleženke. Ta gostilna je znamenita po tem, da so po krstu otroka radi zavili vanjo in na otrokovo zdravje spili kakšen glaž vina ali dva. To in še več mi je povedala pokojna gostilničarka, s katero sem opravila veliko uradnih in neuradnih intervjujev, običajno takrat, ko sem prišla v gostilno na delavsko malico. V gostilni smo spili kavo in pojedli rogljičke, tu se je začela naša rajža, ki smo jo tudi zaključili v gostilni Hudoklin, tokrat v Gabrju. Takšen itinerar odlikuje vsakega pravega dolenjskega etnologa. Tudi jaz sem mu sledila. Saj kolegic

in kolegov in drugih udeležencev nisem imela kam peljati po ogledih; po mojem vodenju se ta župnija ne ponaša s kakšnim kulturnim spomenikom.

V vasi Gorenji Suhadol pa je mogoče videti še tri lesene vrhkletne hiše in samostojno stoječe, lesene svinjake, ki bodo, kot je bilo videti, kmalu podlegli zobu časa. Škoda, pa tako so mi všeč.

Ker nas je preganjal čas, kot to pritiče sodobnemu človeku, si teh znamenitosti nismo šli ogledati. V 20 letih so nekatere znamenitosti izginile, druge pa čakajo dan, ko bodo postale znamenite. Zgradili so pločnik, napeljali javno razsvetljavo, postavili bankomat, na mestu, kjer je stala Cerkev sv. Družine s fresko na zunanem zidu, pa sedaj stoji gigantsko, prav neokusno razpelo. Čemu in komu?

Družine so si v novem tisočletju začele postavljati hiše čudnega izgleda, ki se ponašajo z nekakšnim oglatim izbočenim prostorom, ki me spominja, recimo, na sodobno družinsko kapelico. Tu in tam se je za okras ohranila pritična prazna hiša s tridelnim tlorisom. Verjetno jih bodo kaj kmalu porušili, kot so ne hišo, ampak dom gospoda Mihe Rukša, ki jo pogreša, tako kot svojo ženo, ki mu je lansko leto umrla. »*Sedaj živim v gradu, poglejte, kavč, hladilnik, samo žene nimam več,*« se mi je potožil. Pred

* Irene Rožman Pišek, doc dr. etnologije in kulturne antropologije v pokoju, Breg 5, 8000 Novo mesto; jelene.rozman@gmail.com

Marinka Dražumerič, etnologinja in umetnostna zgodovinarica, predava o zgodovini župnijske cerkve Velike Brusnice (foto: Zora Slivnik Pavlin, 11. 11. 2022).

kratkim pa je izdal svojo pesniško zbirko. Prebrala sem pesem Božična, glede na to, da se je bližala prva adventna nedelja. Največ pesmi je posvetil naravi, svoji mami in ženi. Vas Velike Brusnice je postala predmetje gospodarsko uspešnega mesta – Novega mesta.

Matičnega urada, kjer sem prepisovala podatke iz rojstnih, poročnih in smrtnih matičnih knjig, ni več. Tako vam nisem mogla pokazati prostora, v katerem sem preživljala ne samo ure in ure, temveč leta in leta! Na podlagi teh podatkov sem opravila demografsko analizo rodnosti, porok, umrljivosti in drugega. Teh »dolgočasnih« podatkov ni kazalo razgrinjati v znameniti Hudoklinovi gostilni, namesto tega sem vsem razdelila svoj članek, v katerem sem priobčila osnovne izsledke moje večplastne demografske analize. Rada bi zapisala, da sem imela pred predavanjem o demografski podobi župnije tudi tremo: prišla je namreč tudi moja mentorica pri doktoratu, demografinja in geografinja dr. Milivoja Šircelj, ki številke zelo dobro obvlada in kroti. Še ohranja stike.

Pošte tudi ni več, kjer so v 90. letih prejšnjega stoletja domačini še opravljali svoje telefonske pogovore, jaz pa sem tja hodila klepetati s poštarico Marijo Sitar. Marija še živi, čeprav, kot pravi, bi že rada kar umrla. Želela sem si, da bi se nam pridružila in nam kaj povedala, saj je tudi ona prispevala k uspehu moje raziskave. Večkrat mi je spekla jajce, pri njej sem kdaj pa kdaj celo prespala, posodila mi je kolo, poslušala je moje takšne in drugačne težave, zašila mi je nahrbtnik. Kaj ne sodi to v terenski dnevnik? »Hvala Irena, zelo si me počastila!« je dejala opravičujoč se, da tako šolanim ljudem ne bi znala nič pametnega povedati, in v zadregi odklonila udeležbo. Čudno se mi je zdelo,

da lahko koga počastim. Perspektive na stvari, dogodke in ljudi so pač, kot vemo, različne.

V preteklih 20 letih se je tu življenje ljudi zelo spremenilo. Vse to in še kaj sem povedala, tudi to, da sem na teren prišla z namenom, da zberem »material« za članek o ljudskem verovanju; ljudje so mi povedali, da »tukaj ljudje še verjamejo v coprnice«. Saj vsi poznamo *Bajke in povesti o Gorjancih* našega pisatelja in etnologa Janeza Trdine, verjetno bo na tem kaj resnice, sem si mislila. Potem pa – človek obrača, bog obrne.

Izpostavila sem še nekaj dejstev o tem, kako sem raziskovala, s kakšnimi težavami sem se spopadala, ko sem ženske *zasliševala* o njihovem spolnem življenju. To sploh ni bilo lahko *podjetje*. Po končanem predavanju smo si ogledali župnijsko cerkev povišanja sv. Križa. Ogled je vodila kolegica Marinka Dražumerič, ki je tudi umetnostna zgodovinarica. Iskreno priznam, nikoli si nisem mogla zapomniti, po čem je cerkev v arhitekturnem in še kakšnem pogledu znamenita. Vem pa, da so bile otročnice v njej vpeljane, odslej so bile spet *normalne* matere, ki jim je bilo dovoljeno težko delati. Kot nam je povedala kolegica Marinka, je bila gradnja cerkve, ki stoji na močvirnem svetu, velik podvig v vsakršnem pogledu. Le kako so jo zgradili? Na moje vprašanje je Hudoklinova teta takole odgovorila: »Spominjam se pogovora s taščo, ki je na moje vprašanje, koliko je stara, odgovorila, da je bila ob gradnji cerkve stara trinajst let. Spominjala se je, da so cerkev gradili s podajanjem opek, 'kot pr štafet'.«

Pot smo nadaljevali v vas Gabrje. Zopet smo šli naravnost v gostilno. Tu smo si že privoščili malo žganega – za boljšo voljo. Besedo sta dobila moja gosta presenečenja, Martin Luzar in Marko Kragelj. Martin je začel prvi. Najprej je izpostavil, da ne bo nič govoril, koliko je prebivalcev, kakšne so bile v preteklosti hiše, kako so ljudje živeli, ker to lahko tudi preberemo. S tem sem se zelo strinjala. Je pa prebral svojo pesem z naslovom *Češnja*. V njej opisuje poučen dogodek, ki bi ga kazalo upoštevati. Martin je Marku zavidal njegovo nobel obleko, čevlje. Sam je bil poleti vedno bos, to je krivica. Nekega dne je Martin pasel krave. Marko, ki se je prav tistega dne, sicer ne ve, kako, pasel na Luzarjevi češnji (Po domače, rabutal je!), je padel z drevesa. Martin je priletel, gledala sta si iz oči v oči. Ali bova preizkusila prebujajočo močatost in si skočila v lase ali izrabila priliko in postala prijatelj? Postala in ostala sta prijatelja. Prijatelj Marko danes živi v Bratislavi, a ga močno vleče nazaj, v Gabrje, k svojim koreninam. Sedaj tu gradi majhno brunarico. Marko Kragelj se ukvarja z genealogijo, napisal je knjigo *Kronika vasi Gabrje in Jugorje pod Gorjanci: 1229–2021*, ki je s podporo KS Gabrje izšla 2022. Sedaj si dopisujeva, imamo veliko skupnih tem.

Seveda, še o češnjah. Omeniti moram praznik češenj, ki ga obeležujejo približno 20 let. K imenitnosti praznika svoj delež prispeva še Kraljica češenj. Šalo na stran, s češnjami so trgovali, baje so jih izvažali celo na Dunaj. Tega še nisem

preverila, Martin v to celo dvomi. Še ena kost za glodanje. Sedaj lahko že sklepate, da tu ni ne vem kakšnih znamenitosti, niti pomembnežev, nihče ni ničesar izumil ali česa velikega napisal. Predvsem so se ukvarjali z izumljanjem tega, kako bi preživeli; mar ni to umetnost?

Tu pa tam izvem, da je ta in ta umrla ali umrl. Lani sem v reviji *Vzajemnost* zasledila novičko, da je Marija Brulc praznovala 90 let. V mislih sem ji iskreno čestitala za ta visoki jubilej. Dosti mi je povedala o kmečkem delu, kako so ženske garale, rojevale in skrbele za otroke.

Nismo imeli več časa, natančneje, zamujali smo! Kakšna groza!

Odpravili smo se v vas Podbočje. Tu je bila doma Alenka Černelič Krošelj, predsednica našega etnološkega društva, jaz pa sem v Podbočje vsak dan, iz štiri kilometre oddaljene Dobrave, hodila v osnovo šolo. Najraje po gozdnih bližnjicah, ki so bile *daljšnice*. V znani gostilni Gadova peč – v svojem krimiču jo omenja pisatelj Tadej Golob; še ena znamenitost – smo imeli kosilo.

Dobro, vsak je pojedel svoje in odpeljali smo se naprej, v Posavski muzej Brežice. Sledila je svečana podelitev Murkove nagrade, Murkovih priznanj in Murkovih listin, tej pa veličastna pogostitev. Mize so se kar šibile od dobrot. Udeleženci in udeleženke so mi povedali, kako jim je bila moja ekskurzija všeč, da bi me še kar poslušali. Lepo! Veselila sem se z lanskoletno Murkovo nagrajenko, dr. Marijo Mojco Terčelj, in z vsemi, ki so na ta svečani dan

V okrepčevalnici Hudoklin v Gabrju, na sliki z leve proti desni: Irene Rožman Pišek, ter gosta presenečenja Martin Luzar in Marko Kragelj (foto: Zora Slivnik Pavlin, 11. 11. 2022).

prišli v muzej, kjer sem opravila svojo prvo prakso pod mentorstvom kolegice dr. Ivanke Počkar. Nedvomno, ta dan bo grel moje srce še dolgo, dolgo let – če bo bog dal. Hvala vsem.

